

GIẢI PHÁP KHẮC PHỤC NHỮNG ĐIỂM YẾU VỀ THẺ CHẾ MUA SẮM CÔNG XANH TẠI VIỆT NAM

● VŨ THỊ KIM THANH

TÓM TẮT:

Thúc đẩy sản xuất và tiêu dùng bền vững thông qua mua sắm công bền vững và nhân sinh thái nếu được chú trọng sẽ giúp nền kinh tế phát triển. Thúc đẩy mua sắm công xanh sẽ gián tiếp điều chỉnh hoạt động bên cung cấp là các nhà sản xuất buộc họ phải thay đổi công nghệ, hành vi... nhằm có thể cung cấp được sản phẩm đáp ứng tiêu chuẩn mà bên mua yêu cầu. Như vậy, mua sắm công xanh được xem như là một công cụ quan trọng để điều tiết thị trường. Bài viết đã nêu những điểm yếu về thẻ chế trong mua sắm công xanh, đồng thời đề xuất giải pháp để thúc đẩy mua sắm công xanh.

Từ khóa: mua sắm công xanh, thẻ chế, đấu thầu.

1. Đặt vấn đề

Ở Việt Nam hiện nay, các văn bản quy phạm pháp luật về điều chỉnh hoạt động mua sắm công, bảo vệ môi trường, tiết kiệm năng lượng, cũng như các chiến lược quốc gia liên quan đến tăng trưởng xanh, tiêu dùng bền vững và biến đổi khí hậu,... đã được ban hành, tạo tiền đề cho việc triển khai hoạt động mua sắm công xanh thông qua lồng ghép các yếu tố môi trường vào mua sắm công. Các quy định về mua sắm công tương đối bao quát, từ khâu lập kế hoạch, giao dự toán mua sắm, xây dựng phương án tổ chức mua sắm, cho đến tổ chức đấu thầu mua sắm, bàn giao tài sản, hàng hóa cho đơn vị quản lý, sử dụng, bảo hành, bảo trì tài sản mua sắm, kiểm tra giám sát, công khai kết quả mua sắm, xử lý vi phạm, trách nhiệm tổ chức thực hiện.

Nhà nước cũng đã ban hành một số văn bản quy phạm pháp luật bắt buộc mua sắm các sản phẩm tiết kiệm năng lượng, khuyến khích mua sắm các sản phẩm xanh cho thấy nhận thức và trách nhiệm của Nhà nước trong thực hiện cam kết cắt giảm khí nhà kính. Đây là căn cứ quan trọng để lồng ghép các tiêu chí về tiêu dùng năng lượng tiết kiệm, hiệu quả, tiêu chí về môi trường vào xây dựng và ban hành các văn bản hướng dẫn Luật Đấu thầu.

Bên cạnh đó, cơ sở hạ tầng cho công tác truyền thông, tuyên truyền vận động khá đồng bộ, chia thành nhiều cấp. Cơ sở hạ tầng này có thể được tận dụng tốt để thực hiện việc truyền thông, nâng cao nhận thức của cả đối tượng mua sắm công xanh lẫn đối tượng là nhà cung cấp.

Hiện nay, đã có hướng dẫn trình tự, thủ tục đấu

nhân xanh, nhân năng lượng và nhân sinh thái. Đặc biệt, quy trình hướng dẫn dân nhân năng lượng đã được quy chuẩn trên trang điện tử riêng, với 4 bước cơ bản tạo thuận lợi cho các nhà sản xuất làm hồ sơ xin chứng nhận nhân năng lượng (xem quy trình tại trang điện tử sau: <http://nhannangluong.com/progress>).

Tuy nhiên, bên cạnh những kết quả đạt được, thể chế mua sắm công xanh còn nhiều khe hở khiến hoạt động này chưa đạt được kết quả như mong đợi.

2. Điểm yếu về thể chế mua sắm công xanh

Mặc dù nhận thức về mua sắm công xanh ở Việt Nam đã có những bước tiến, nhiều nơi đã ý thức được việc ưu tiên yếu tố “xanh” trong hoạt động mua sắm, nhưng nhìn chung còn kém (UNEP, 2015).

Một là, là thói quen mua sắm lâu nay của cơ quan, đơn vị, thường lựa chọn hàng hóa dựa trên mức giá và những yếu tố quan hệ xã hội. Không những thế, trong bối cảnh kinh tế có những bước phát triển mạnh, hàng giá rẻ với mẫu mã bắt mắt nhưng chất lượng không cao dễ dàng tràn vào thị trường và thu hút người mua hàng, từ đó thói quen tiêu dùng kém xanh nảy sinh.

Hai là, việc ưu tiên đào tạo mua sắm công xanh cho các cán bộ phụ trách mua sắm công chưa được quan tâm. Các chương trình đào tạo về mua sắm công xanh cũng mới chỉ tập trung vào nâng cao nhận thức, chưa tập trung vào cách thức lồng ghép các yếu tố môi trường và mua sắm công.

Mặc dù đã có một số quy định về bắt buộc mua sắm một số sản phẩm tiết kiệm năng lượng, hay khuyến khích mua sắm các sản phẩm xanh, tuy nhiên vẫn chưa đầy đủ, đồng bộ, đặc biệt là thiếu cơ chế lồng ghép các yếu tố môi trường trong công tác đấu thầu, hay cơ chế theo dõi, giám sát và báo cáo về mua sắm công xanh.

Với việc theo dõi và báo cáo hoạt động mua sắm công, hàng năm Cục Quản lý đấu thầu (Bộ Kế hoạch và Đầu tư) chịu trách nhiệm cập nhật và xây dựng báo cáo. Tuy nhiên, nội dung chính của báo cáo chỉ bao gồm số lượng gói thầu, phương thức đấu thầu, loại sản phẩm, tổng giá trị gói thầu, nguồn vốn, việc tập huấn về mua sắm, đấu thầu, năng lực của cán bộ mua sắm, đấu thầu... Việc lồng ghép các tiêu chí môi trường vào các gói thầu gần như không được đề cập. Vì Luật Đấu thầu chưa quy định về mua sắm

công xanh nên Dự thảo (Lần 2) Thông tư quy định chi tiết việc báo cáo tình hình thực hiện hoạt động đấu thầu đối với lựa chọn nhà thầu do Bộ Kế hoạch và Đầu tư soạn thảo vẫn chưa yêu cầu báo cáo về mua sắm công xanh.

Hiện nay vẫn còn thiếu các chương trình, chính sách ưu đãi cho mua sắm công xanh. Theo kinh nghiệm quốc tế, mua sắm công xanh đòi hỏi chi phí cao và thời gian dài để thu lợi nhuận, vì thế có thể không hấp dẫn đối với cơ quan không có thái độ thân thiện với môi trường. Ngoài ra, quy định hiện hành về lựa chọn nhà thầu trong mua sắm công dựa trên tiêu chí giá thấp chứ không phải khía cạnh xanh, nên càng không khuyến khích các cơ quan, đơn vị sử dụng ngân sách nhà nước thực hiện mua sắm công xanh. Các chính sách hiện nay chủ yếu xoay quanh vận động, tuyên truyền hoặc chương trình khuyến mãi, giảm giá, chủ yếu ở cấp địa phương.

Các văn bản pháp luật hiện hành về mua sắm công và bảo vệ môi trường thiếu tính liên kết. Dù đã có nhiều chương trình, kế hoạch, quy định pháp luật liên quan đến phát triển bền vững, tăng trưởng xanh; tuy nhiên, các văn bản này mới ở mức đơn giản, thiếu tính liên kết chặt chẽ. Một số luật cơ bản liên quan đến mua sắm công như Luật Đầu tư công, Luật Bảo vệ môi trường và Luật Đấu thầu chưa có điều khoản nào yêu cầu các biện pháp bảo vệ môi trường, tiêu chí tác động môi trường phải được lồng ghép như một tiêu chuẩn/tiêu chí chấm thầu. Những tiêu chí này vẫn đang được tách riêng. Trong Luật Bảo vệ môi trường đã quy định các đơn vị sử dụng ngân sách nhà nước ưu tiên mua sắm các sản phẩm xanh, tuy nhiên trong Luật Đấu thầu chưa có quy định các tiêu chí về môi trường trong đánh giá, lựa chọn nhà thầu. Hệ quả là các tiêu chí về môi trường thường được coi là không bắt buộc và bị bỏ qua trong đa số các trường hợp lựa chọn nhà thầu.

Một khó khăn khác phát sinh là quy chế và quy trình mua sắm công nếu muốn thực hiện mua sắm công xanh sẽ tương đối phức tạp. Mức độ liên kết, điều phối chung giữa cơ quan chuyên môn của Bộ Kế hoạch và Đầu tư và Bộ Tài nguyên và Môi trường còn khá rời rạc.

Ngoài ra, các hình thức mua sắm công được quy định còn nhiều bất cập. Việc tồn tại nhiều hệ thống văn bản khác nhau quy định về mua sắm công dẫn

đến khó theo dõi, thiếu thống nhất. Sự chồng chéo giữa Bộ Tài chính và Bộ Kế hoạch và Đầu tư trong việc thực hiện quản lý mua sắm công cũng làm ảnh hưởng đến hiệu quả thực hiện việc mua sắm công. Mặt khác, những quy định hiện nay chưa khắc phục được những hạn chế của phương thức mua sắm phân tán và mua sắm tập trung. Những phương thức mua sắm khác rất thuận tiện, hiệu quả như phương thức mua sắm hợp nhất thì luật về sử dụng tài sản nhà nước lại không quy định. Một bất cập khác là pháp luật hiện hành chỉ quy định các hình thức lựa chọn nhà thầu theo quy định của pháp luật về đấu thầu; tuy nhiên, có một số loại tài sản, hàng hóa có chỉ tiêu kỹ thuật rõ ràng, giá bán công khai thì việc đấu thầu rất tốn kém thời gian và chi phí tổ chức (Chu Thị Thủy Chung, 2016).

3. Giải pháp thúc đẩy mua sắm công xanh

Để thúc đẩy mua sắm công xanh, quan trọng nhất là cần phải có hệ thống chính sách, quy định pháp luật đầy đủ, thống nhất. Một hành lang pháp lý đầy đủ sẽ tạo điều kiện để cơ quan, đơn vị thực hiện mua sắm công có thể thực hành tốt việc mua sắm công xanh. Bên cạnh đó, quy định pháp luật chặt chẽ cũng là căn cứ để các bên có nhiệm vụ thực hiện vai trò giám sát của mình. Để hoàn thiện các chính sách mua sắm công xanh, cần đẩy mạnh thực hiện đồng bộ các giải pháp bổ sung, điều chỉnh quy định hiện hành, xây dựng chương trình hành động cụ thể, thúc đẩy hơn nữa hoạt động mua sắm công xanh. Cụ thể:

Một là, để thay đổi chủ trương từ “khuyến khích” sang “bắt buộc” mua sắm công xanh, trước hết cần sửa đổi Điều 44, Luật Bảo vệ môi trường năm 2014 và Điều 47 Nghị định 19/2015/NĐ-CP, theo đó sửa đổi cụm từ “có trách nhiệm ưu tiên sử dụng sản phẩm, dịch vụ thân thiện với môi trường được chứng nhận nhãn sinh thái theo quy định của pháp luật” bằng cụm từ “có trách nhiệm thực hiện sử dụng sản phẩm, dịch vụ thân thiện với môi trường được chứng nhận nhãn sinh thái theo quy định của pháp luật”.

Hai là, bổ sung tiêu chí lựa chọn dự án, nhà thầu:

+ Bổ sung tiêu chí lựa chọn dự án trong Luật Đầu tư công 2014, theo đó đối với các dự án cần có kế hoạch mua sắm các hàng hóa được dán nhãn xanh, nhãn năng lượng và nhãn sinh thái. Tùy vào đặc thù

của hàng hóa, có thể yêu cầu phải có 1 trong 3 loại nhãn trên, hoặc bắt buộc đầy đủ các nhãn trên.

+ Bổ sung các tiêu chí yêu cầu hàng hóa mua sắm công phải được dán nhãn xanh, nhãn năng lượng và nhãn sinh thái về lựa chọn nhà thầu trong Luật Đấu thầu 2013 và các văn bản hướng dẫn Luật Đấu thầu như Nghị định số 63/2014/NĐ-CP hướng dẫn Luật Đấu thầu về lựa chọn nhà thầu.

Nếu chưa thể thay sửa đổi, bổ sung Luật Bảo vệ môi trường, Luật Đầu tư công và Luật Đấu thầu, Bộ Tài chính và Bộ Kế hoạch và Đầu tư cần chủ động, phối hợp với các bộ, ban, ngành thực hiện ban hành quy chế thúc đẩy mua sắm công xanh.

+ Bộ Tài chính phối hợp với các bộ như Bộ Kế hoạch và Đầu tư, Bộ Tài nguyên và Môi trường, Bộ Công Thương và các bộ, ban, ngành khác ban hành thông tư về quy chế mua sắm công xanh đối với các sản phẩm thân thiện với môi trường.

+) Phân định rõ các đối tượng thực hiện mua sắm công xanh, các bước thực hiện, các sản phẩm phải ưu tiên khi mua sắm công, các ưu đãi khuyến khích và chế tài xử phạt đối với các hành vi không tuân thủ quy định về mua sắm công xanh.

+) Quy định các cơ quan sử dụng ngân sách nhà nước xây dựng chương trình hành động của mình về mua sắm công xanh, trong đó nêu rõ các chỉ tiêu và đầu mối phụ trách thực hiện như các nước trên thế giới đã thực hiện.

+) Quy định cơ chế báo cáo kết quả thực hiện và các cơ chế giám sát hàng năm về mua sắm công xanh.

+ Bộ Kế hoạch và Đầu tư phối hợp với các bộ như Bộ Tài chính, Bộ Tài nguyên và Môi trường và các bộ, ban, ngành khác ban hành quy chế lựa chọn nhà thầu, theo đó tích hợp các yếu tố môi trường vào quy trình lựa chọn nhà thầu.

+) Trước mắt, ban hành quy chế chấm điểm nhà thầu cho các sản phẩm được dán nhãn xanh, nhãn năng lượng và nhãn sinh thái. Ngoài ra, có thể cộng thêm điểm cho các sản phẩm có thông tin như: nguyên liệu đầu vào (năng lượng, nước, nguyên vật liệu,...), hướng dẫn xử lý sau sử dụng; hệ thống quản lý môi trường như ISO 14.000, hệ thống quản lý năng lượng ISO 50.001, kiểm toán năng lượng, môi trường, có hồ sơ quản lý chất thải,...; và các hướng dẫn, hoặc cảnh báo về môi trường trên các sản phẩm■

TÀI LIỆU THAM KHẢO:

1. Bộ Tài nguyên và Môi trường (2017), “Hướng tiếp cận và triển khai mua sắm bền vững”, Dự án thúc đẩy tiêu dùng và sản xuất sản phẩm xanh thông qua mua sắm công bền vững và nhân sinh thái (SPPEL).
2. Cục Quản lý Đấu thầu (2009-2023), “Báo cáo tình hình thực hiện công tác đấu thầu các năm 2009 - 2023”.
3. Hoàng Hồng Hạnh (2012), “Kinh nghiệm quốc tế về mua sắm xanh và một số đề xuất triển khai áp dụng ở Việt Nam”, Tạp chí Bảo vệ Môi trường 4/2022.
4. Hoàng Hồng Hạnh và Nguyễn Thị Thu Hà (2023), “Hiện trạng mua sắm công xanh ở Việt Nam và một số đề xuất nhằm thúc đẩy triển khai”, Tạp chí Bảo vệ Môi trường 12/2023.
5. Lê Hoàng Lan (2007), “Lồng ghép mua sắm xanh vào chương trình dân nhân sinh thái”, Tạp chí Bảo vệ Môi trường số 11/2007.
6. Nguyễn Đình Cung (2015), “Đổi mới tư duy và tháo bỏ nút thắt thể chế để chuyển mạnh nền kinh tế nước ta sang kinh tế thị trường đầy đủ, hiện đại”, Kỳ yếu Diễn đàn Kinh tế mùa Xuân 2015, Ủy ban Kinh tế của Quốc hội.
7. Nguyễn Thanh Tuyên và Nguyễn Lê Anh (2015), “Mối quan hệ hữu cơ giữa thể chế, cơ chế, chính sách, cơ chế điều hành và hành vi ứng xử”, Tạp chí Phát triển và Hội nhập, số 22 (32) - Tháng 05-06/2015.

Ngày nhận bài: 22/4/2024

Ngày phản biện đánh giá và sửa chữa: 5/5/2024

Ngày chấp nhận đăng bài: 25/5/2024

Thông tin tác giả:

ThS.VŨ THỊ KIM THANH

Khoa Tài chính, Ngân hàng và Bảo hiểm, Trường Đại học Kinh tế - Kỹ thuật công nghiệp

SOLUTIONS TO IMPROVE THE INSTITUTION FOR GREEN PUBLIC PROCUREMENT IN VIETNAM

● Master. **VU THI KIM THANH**

Faculty of Finance, Banking and Insurance,
University of Economics - Technology for Industries

ABSTRACT:

Promoting sustainable production and consumption through sustainable public procurement and eco-labels would support economic growth. Promoting green public procurement will indirectly adjust the activities of suppliers and manufacturers, forcing them to change technology, behavior, etc. in order to be able to provide products that meet the standards required by buyers. Thus, green public procurement is seen as an important tool to regulate the market. This paper outlined institutional weaknesses in green public procurement and proposed solutions to promote green public procurement.

Keywords: green public procurement, institutions, bidding.